

מערך פעילות לפודקאסט

הקשר בין זכויות לחובות בדמוקרטיה

מטרות הפעילות

- ללמוד מהן זכויות האדם זכויות האזרח. ית והזכויות הכלכליות חברתיות .
- לבחון את הקשר בין זכויות וחובות בדמוקרטיה.

חומרים ועזרים:

פודקאסט: [זכויות וחובות בדמוקרטיה והקשר ביניהם, שיחה עם ד"ר נעמה כרמי.](#)

דף עבודה אישי – טבלת זכויות וחובות להשלמה; גיליון/בריסטול עם טבלה ריקה רק עם הכותרות – לעבודה משותפת במליאה – דוגמה מצורפת.
 מאמר: **מהי זכות והקשר שבין זכות לחובה** – מצורף בהמשך.

דוגמה לטבלת עבודה

שם זכות	על מי היא חלה	איזה חובה/חובות נגזרות ממנה?	מי צריך למלא את החובה?
הזכות לביטחון	תינוקות		
	כלל האוכלוסייה		
חופש תנועה	תינוקות		
	ילדים/ילדות		
	מבוגרים		

מהלך הפעילות

האזנה לפודקאסט – רצוי שבעת ההאזנה, המאזינים והמאזינות ירשמו נקודות מרכזיות לדעתם שעלו בשיח, יציינו דברים שלא הובנו להם. ויבחנו מה מעניין אותם באופן מיוחד.

שלב א':

1. מחלקים דף עבודה אישי ובו טבלת הזכויות והחובות (לפי הדוגמה) לכל משתתפי הסדנה ומבקשים שכל אחת ואחד ירשמו בעמודת הזכויות 3 זכויות שהם מכירים; ולכל זכות שהם רושמים ימלאו את העמודות הבאות בהתאם לכותרות.

2. חלוקה לקבוצות עבודה קטנות 4-5 משתתפים/משתתפות בהן יתבקשו לפעול בהתאם להנחיות הבאות:

- כל אחד.ת מחברי הקבוצה יציג את הזכויות שרשמו בטבלה האישיית יספרו איזו חובה נגזרת לדעתם מהזכות שכתבו ועל מי החובה לקיימה.
- חברי הקבוצה יחליטו ביחד איך למלא את הטבלה, כך שתהיה מורכבת מכל הזכויות שהועלו על ידי חבריה, הם יציינו את ההסכמות ואי ההסכמות ביניהם. לגבי החובות הנגזרות מהזכויות ולגבי בעלי החובה של כל זכות וזכות. (מי צריך למלא את החובה).
- המשתתפים.ות ינסחו את עקרונות היסוד המגדירים את הקשר המתחייב בין זכויות לחובות.

דיון במליאה

1. הדיון יעסוק בשתי תובנות אליהן הגיעו כל חברי קבוצה מהפודקסט שהאזינו והפעילות.
 - מהי זכות ובמה היא נבדלת מרצונות או אינטרסים שאינם זכות?
 - האם שוויון זכויות מחייב שוויון בחובות (או להיפך)?
 - האם זכויות צריכות להיות פרי הסכמה או שמא הן נתונות מן הטבע, או ממקור אחר?
 - אילו שאלות עקרוניות נוספות עלו בעניין הקשר בין הזכויות והחובות?
 2. המשתתפים והמשתתפות יתכנסו סביב הפלקט במרכז החדר וימלאו את הגרסה המקובלת על כל חברי קבוצתם.
 - כל קבוצה תציג בתורה את הטבלה שלה ואת התשובות שנתנו לשאלות הנ"ל.
- סיכום: מעלים את הנקודות המרכזיות, שעלו בעקבות ההאזנה לפודקסט והפעילות.

להרחבה ולהעמקה בנושא:

נעמי כרמי, "זכויות אדם", הוצאת רסלינג 2018. אפשר לקרוא מאמר מתוכו בקישור: ["זכויות אדם – מבוא תיאורטי"](#)

קטעים מתוך: **זכויות אזרח ודמוקרטיה**. האגודה לזכויות האזרח בישראל, ירושלים, 1988, חגי שניידור "[התיכון דמוקרטיה ללא זכויות?](#)"

פנו אלינו - להדרכה וסיוע ביישום הפעילות; להזמנת הרצאות וסדנאות;
לקבלת מערכי פעילות נוספים ולהרחבה בנושא זה ובנושאים אחרים;
054-4448290 02-6448290 info@adaminstitute.org.il
[/https://www.adaminstitute.org.il](https://www.adaminstitute.org.il)

מהי זכות? והקשר בין זכויות לחובות בדמוקרטיה

מושג זכויות האדם הוא מושג מרכזי במשטר ובאורח החיים הדמוקרטי. חשיבותו רבה, עד כדי כך שהוא מעניק לגיטימציה במקרים מסוימים להגבלת הכרעות הרוב.

בפרק זה של הפודקסט, ד"ר נעמה כרמי שוחחה על משמעות המושג זכויות, על סוגי הזכויות הקיימים ועל הקשר בין זכויות לחובות במשטר הדמוקרטי.

מהי זכות?

זכויות הן "אינטרסים מוגנים שבשל חשיבותם קיבלו מעמד מיוחד של חזקה". הקביעה, שיש אינטרסים בעלי ערך מיוחד, ושיש לחייב את האזרחים ואת השלטון לשמור עליהם ולפעול למימושם, נשענת על מספר נימוקים:

1. יש דברים שהם בעלי חשיבות מובהקת לרווחה האנושית, ולפיכך ראוי להעניק להם מעמד מיוחד.
2. ישנם אינטרסים לגביהם קיימת הסכמה חברתית רחבה, ולפיכך הם חייבים לקבל מעמד של זכות.
3. יש ערכים וצרכים הנתונים לנו מעצם היותנו שייכים למין האנושי. (את החיים לדוגמה, השלטון לא העניק לנו. היותנו בעלי תבונה נתון לנו מעצם היותנו בני אדם ועוד). מאחר וכך, הם שלנו ואין הרשאה עקרונית לגזול אותם מאתנו.
- ראוי להוסיף כי לפי גישה זו, חלק מהזכויות אינן מותנות בהסכם חברתי, ואף לא בהחלטות של שלטון זה או אחר. השלטון יכול לפגוע במימוש הזכויות אך קיומן העקרוני אינו מותנה בו. כך, למשל, הזכות לביטוי חופשי נתונה לאדם באופן טבעי. השלטון יכול למנוע מאדם לומר את דברו, אך המשמעות של הדבר לא תהיה שאין לאדם זכות ביטוי, אלא שהשלטון פגע בזכות זו ואינו מכיר בה.
4. ישנם אינטרסים המקבלים מעמד מיוחד דווקא בגלל החשש שהשלטון יפגע בהם. כך, למשל, חופש הביטוי מקבל מעמד של זכות כדי להגן על האזרח מפני השלטון, אך פעמים רבות השלטון אינו מעוניין שהאזרח יממש זכות זו.

הקשר בין זכויות וחובות

ניתן לאפיין את הקשר בין זכויות וחובות בדמוקרטיה בשתי דרכים מרכזיות:

- א. **הקשר בין זכויות לחובות בדמוקרטיה הוא הקשר בין אמצעים למטרות. יקל עלינו להבינו אם נכיר בכך שמימוש הזכויות הוא המטרה לשמה אנו פועלים, ואילו מילוי החובות הוא אמצעי להשגת מטרה זו.**
ניתן אפוא לזהות מצבים לגיטימיים, בהם אנו יכולים לבטל את החובה, או להחליפה באחרת – כדי לאפשר מימוש רב יותר של הזכות. מנגד, נתקשה לזהות מצבים בהם אנו ממליצים על ביטול הזכות או על החלפתה.
לדוגמה, הזכות לחיים והזכות לתנועה חופשית הן זכויות חשובות ביותר. כדי להגן עליהן, מחויבים הנהוגים ברכב לעצור ברמזור אדום על פי חוק. העצירה ברמזור האדום היא אמצעי, במקרה זה, להגנה

על הזכות לחיים ולהגנה על הזכות לתנועה חופשית. אולם חובה זו יכולה להתבטל, אם לדוגמה, בנינו מחלף. המחלף הנו אמצעי טוב יותר להגנה על הזכויות הנידונות משום שהוא מאפשר לצמצם את ההגבלה על חופש התנועה שלנו. החובה לעצור ברמזור אדום תבטל, במקרה זה, או תוחלף באחרת, אך את הזכות לחיים ואת הזכות לתנועה חופשית – לא נחליף בשום פנים. החובה יכולה להיות חובת הימנעות מעשייה והיא יכולה להיות חובה אקטיבית. יש המבקשים להגן על זכויות האדם על ידי כך שלא ימנעו ממנו לפעול להשגת מטרותיו, ויש המבקשים מהאדם לעשות מעשה פעיל ליצירת האפשרות הממשית של האזרחים למימוש זכויותיהם (כך, למשל, חופש התנועה של אחד מילדינו יכול להתבטא בכך שלא נמנע ממנו לצאת עם חבריו, אולם הוא יכול גם להישמר בדרך פעילה בכך שנדאג לו להסעה למחוז חפצו או שנאפשר לו לנהוג במכונית המשפחתית). האם צריך להיות שוויון בין הזכויות לחובות?

ב. הזכויות אמנם מגיעות לכל בני האדם, אך לא כולם יכולים לקיים את החובות הנדרשות כדי שהזכויות תמומשנה. לפיכך, הזכויות מגיעות לכולם באופן אוניברסלי, והחובות חלות רק על מי שיכול לקיימן. לדוגמה, הזכות לחיים היא זכות חשובה ומרכזית. לעתים, כדי להגן על הזכות לחיים, יש לקיים צבא שישמור על האזרחים מפני גורמים אלימים, המבקשים לפגוע בחייהם. חלק מהאזרחים ממלא את חובת השירות בצבא ואילו חלק אחר (ילדים, קשישים ועוד) – אינו יכול למלאה. מאחר ומתן הזכויות אינו נגזר עקרונית ממילוי החובות אין אנו מונעים את ההגנה על החלשים בשל אי יכולתם למלא את החובה האמורה. במצב זה, זכותם של החלשים להגנה מקבלת משנה תוקף.

נוכל אפוא לסכם ולומר שקשה מאוד להגן על הזכויות כאשר בני אדם אינם ממלאים את חובותיהם. עם זאת חשוב להבין כי אין הכרח מוסרי למלא חובה בכל תנאי. ייתכנו בהחלט מצבים, בהם מימוש זכותו של אדם לא יותנה במילוי החובה. יש להעמיק וללמוד מתי אי מילוי חובה אינו לגיטימי ומתי לא.

הגבלת הזכויות וסתירה ביניהן

אחד הנימוקים הרווחים לצמצום זכויות הוא שהזכויות סותרות לעיתים מזומנות וכדי לקיימן ברמה סבירה, יש לצמצם מימוש של אחת מהן, או לצמצם את היקף שתיהן, או ליצור איזונים אחרים ביניהן. סתירה בין זכויות יכולה להתקיים באחת משתי הדרכים הבאות:

1. סתירה בין זכות שאדם אחד מבקש לממש ובין זכותו של אדם אחר.

○ דוגמאות:

האחד רוצה להפגין ברחוב ואילו השני מעוניין לממש את זכותו לתנועה חופשית ולנסוע באותו רחוב ללא הפרעות.
כאשר יש סתירה בין הזכות לפרטיות והזכות לשם טוב ובין זכות הציבור לדעת, חופש המידע וחופש הביטוי.

2. סתירה יכולה להתקיים בין שתי זכויות שאותו אדם רוצה לממש, כלומר סתירה פנימית. לדוגמה: אדם רוצה להתבטא באופן חופשי ולומר את אשר על לבו אולם בה בעת, הוא גם מעוניין לשמור על פרטיות ולהימנע מביטוי.

קיימות מספר גישות להתמודדות בדרכים דמוקרטיות עם מצב של סתירה או ניגוד בין זכויות:

- **דרך הפשרה והאיזונים.** דרך זו יכולה להתבטא בשני אופנים: הראשון: העדפת זכות אחת על פני זכות אחרת תוך בחינת חומרת הפגיעה בכל אחת מהזכויות; השני - חיפוש אחר פתרון שיאפשר הגנה מרבית על שתי הזכויות, תוך פגיעה מועטה ככל הניתן בשתייהן.
- **שינוי המציאות באופן בו הניגוד יחדל להיות ניגוד.** דרך זו דורשת מציאת פתרון יצירתי, שיאפשר להתמודד עם הניגוד או הסתירה באופן בו לא יהיה צורך לוותר על אחת הזכויות.

בכל הקשור לנושא הזכויות, קיימת מחלוקת עקרונית בין הנציגים של סוגי הדמוקרטיות השונות סביב שתי שאלות עיקריות:

- אילו אינטרסים צריכים להיות מוכרים על ידי המדינה כזכויות ואילו אינם?
- האם הזכויות אמנם צריכות להוות מושג מכונן בדמוקרטיה?

לאורך ההיסטוריה, ניתנו לשאלות אלו תשובות שונות. בהיסטוריה של ההגנה על זכויות האדם נהוג לדבר על שלושה "דורות", ואולי אף על ארבעה "דורות", של זכויות אדם.

הדור הראשון הוא דור הזכויות האזרחיות – חופש התנועה, חופש הדעה והמצפון, חופש הביטוי; הדור השני הוא דור הזכויות הפוליטיות – הזכות לבחור ולהיבחר, הזכות למחות;

הדור השלישי הוא דור הזכויות החברתיות והכלכליות – הזכות לחינוך, הזכות לדיוור, הזכות לבריאות. על מעמד הדור הרביעי מתחרות הזכויות התרבותיות (שהן בעיקרן זכויות של קבוצות ולא של פרטים), הזכויות לפיתוח (שהן זכויות נטענות של מדינות העולם השלישי כלפי ארצות העולם המתועש לסייע להן בפיתוח משקיהן ותשתיותיהן) והזכויות לאיכות הסביבה ושימורה.

במהלך בדיקתנו את יחסם של ההוגים לזכויות נבחן את השאלות המרכזיות הבאות:

- אילו אינטרסים צריכים להיות מוגדרים כזכויות בכל אחד מסוגי הדמוקרטיה?
- האם צריך לעגן אינטרסים בעלי חשיבות מיוחדת כזכויות?

על סוגיות אלו ואחרות הקשורות במרכזיות מושג הזכויות בדמוקרטיה, נשמע בפודקאסט המצורף ונלמד מתוך הפעילויות המלוות אותו.